

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничо-економічний факультет
Кафедра географії та методики її викладання

Дипломна робота
(магістра)

з теми: **«Зернове господарство Хмельницької області»**

Виконав: студент 4 курсу
групи Geo1-M22 спеціальності
напряму підготовки (спеціальності)
014 Середня освіта (Географія)
Гуцуляк Олег Валерійович

Керівник:
кандидат біологічних наук, доцент,
Федорчук І. В.

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1	5
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ В УКРАЇНІ.....	5
1.1 Сутність та структура агропромислового комплексу України	5
1.2 Експортно-імпортні операції агропромислового комплексу України	12
1.3 Особливості правового регулювання ринку зерна в Україні та зарубіжних країн	22
РОЗДІЛ 2.....	29
АНАЛІЗ СТАНУ ЗЕРНОВОГО ГОСПОДАРСТВА ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	29
2.1 Оцінка сучасного стану розвитку зернового господарства в Хмельницькій області.....	29
2.2 Аналіз ресурсозабезпечення зернових підприємств Хмельницької області.....	43
2.3 Дослідження негативного впливу військових дій на функціонування зернових підприємств Хмельницької області	48
РОЗДІЛ 3.....	53
ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗЕРНОВИМ ГОСПОДАРСТВОМ РЕГІОНУ	53
3.1 Напрями оптимізації системи управління зерновим господарством Хмельницької області	53
3.2 Перспективи впровадження інновацій у зернове господарство регіону	62
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	69

ВСТУП

Актуальність теми. Вирощування зернових продуктів є важливою частиною сільського господарства, високо конкурентоспроможним, як на внутрішньому та міжнародному ринках, а також пов'язане з продовольчою безпекою, добробутом людей і національною силою. Зерно віднесено до стратегічних галузей і є базовою галуззю сільського господарства, формує продовольчий фонд та резервні запаси, забезпечує фуражне зерно для худоби, постачає зерно на експорт, певною мірою визначає стан і тенденцію розвитку сільської місцевості, займає важливу частку в доходах сільськогосподарських товаровиробників. В умовах посилення процесів глобалізації та інтеграції України у світову економіку продукція цієї галузі стає найважливішим об'єктом зовнішньої торгівлі, що сприяє збільшенню виробництва продуктів харчування.

Метою даної роботи є аналіз сучасного стану та загальних тенденцій розвитку АПК України, зокрема зернового господарства Хмельницької області, а також дослідження шляхів оптимізації системи управління зерновим господарством регіону.

Для досягнення мети в роботі визначені такі **завдання**:

- сформулювати та розкрити сутність поняття та структуру “агропромислового комплексу України” для його однозначного трактування в подальшому дослідженні, а також особливості державного регулювання в АПК;
- проаналізувати сучасний стан розвитку зернового господарства Хмельницької області;
- провести аналіз ресурсозабезпеченості зернових підприємств регіону;
- дослідити негативний вплив військових дій на функціонування зернових підприємств Хмельницької області;
- знайти шляхи оптимізації системи управління зерновим господарством, а також перспективи впровадження інновацій у регіоні.

Предметом дослідження є організаційні та економічні аспекти формування і функціонування зернового господарства у Хмельницькій області.

Об'єктом дослідження виступає зернове господарство Хмельницької області.

Методи дослідження. У процесі розробки поставлених у роботі завдань використовувались такі методи досліджень: порівняльного аналізу; групування; графічний; абстрактно-логічний; аналізу та синтезу, статистичні методи (вивчення статистичних даних щодо динаміки вирощування зерна в Хмельницькій області).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти України, статистичні дані Державної служби статистики України і Хмельницької області, публікації в періодичних виданнях, літературні джерела, статті тощо.

Елементи наукової новизни. Набули подальшого розвитку методичні та практичні аспекти дослідження ефективності виробництва зернової культури та обґрунтування пропозицій щодо її вдосконалення.

Практичне значення отриманих результатів. Основні результати роботи, сформовані у вигляді рекомендацій мають практичну цінність і можуть бути використані суб'єктами сільськогосподарських підприємств Хмельницької області в практичній діяльності. Зокрема, заслуговують на увагу пропозиції щодо оптимізації логістичної складової в системі управління зерновим господарством регіону.

Структура дипломної роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел, літератури і посилань. Загальний обсяг роботи складає сімдесят дев'ять сторінок, включаючи дев'ятнадцять рисунків і вісім таблиць. Список використаних джерел, літератури і посилань налічує сімдесят найменувань.

ВИСНОВКИ

Сучасний агропромисловий комплекс України є важливим сектором нашої економіки. На нього припадає майже третина основних виробничих фондів, в ньому зайнята чверть населення країни, виробляється понад 20% валового внутрішнього продукту і третина національного доходу, формується 70% роздрібного товарообігу.

Природно-кліматичні умови та родючі землі України є сприятливими для вирощування зернових культур, що дозволяє виробляти достатню кількість високоякісного продовольчого зерна для задоволення внутрішнього попиту та нарощування експортного потенціалу. Вирощування зернових в Україні є однією з найбільш стратегічних та ефективних галузей аграрного сектору. Останніми роками частка кукурудзи у структурі зернових культур, в тому числі і в Хмельницькій області, значно зросла порівняно зі пшеницею. Кукурудза займає лідируючі позиції на національному та міжнародному ринках зерна, завдяки своїй високій врожайності, стійкості до погодних умов та високому експортному потенціалу.

Дослідження розвитку ринку даних культур має велике значення, оскільки зернові та продукти їх переробки є основою продовольчої безпеки України.

Регулювання зовнішньої торгівлі має свої особливості порівняно з регулюванням інших секторів національної економіки. Ця особливість обумовлена необхідністю дотримання державами міжнародних норм і принципів світової торгівлі. Регулюючи зовнішню торгівлю з метою свого розвитку, підвищення ефективності економіки та реалізації своїх національних інтересів, жодна держава не повинна порушувати інтереси інших держав та повинна діяти в рамках правил, що вироблені міжнародними організаціями.

Межі державного регулювання зовнішньої торгівлі визначаються, з одного боку, потребою розширення національного експорту і розвитку форм міжнародної кооперації, а з іншого, – правилами міжнародних організацій,

що відіграють досить важливу роль у розвитку регулювання зовнішньої торгівлі, сприяючи лібералізації міжнародної торгівлі й економічному піднесенню країн світу.

Сільське господарство України, в тому числі і Хмельницької області за роки своєї незалежності пройшли складний шлях розвитку і трансформації. Ефективне використання ресурсного потенціалу підприємств Хмельницької області є об'єктивно важливим фактором, що впливає на виробництво сільськогосподарської продукції. Завдяки аграрній реформі на кожному етапі її проведення відбулися значні структурні зміни та перетворення, перерозподіл сільськогосподарських угідь та власності фермерських господарств шляхом приватизації та поділу, створення економічної структури на основі приватної власності, створення відповідного правового та інституційного середовища.

Основними показниками виробництва зерна у Хмельницькій області є посівні площі та рівень урожайності зернових культур. Не дивлячись на війну, яку розв'язала країна агресор проти України, у 2022 році в області було засіяно 1216,8 тис. га під сільськогосподарськими культурами. Питому вагу займають зернові і зернобобові культури. На засіяній площі у розмірі 558,4 тис. га було зібрано 35155 тис. ц. зерна. Друге місце відводиться технічним культурам, на площі 489,1 тис. га - зібрано 13166,6 тис. ц. врожаю.

В розрізі зернових культур, основним продуктом, який провокує найбільші тенденції росту, є кукурудза, з її новими сортами та гібридами на зерно. У 2022 році під кукурудзою було засіяно 232,7 тис. га., що становить 41,6 % загальної площі засіяної зерновими культурами. В найбільшій мірі таке зростання відбулося за рахунок зменшення посівної площі під пшеницею, ячміння і зернобобовими.

Ефективне використання ресурсного потенціалу підприємств Хмельницької області є об'єктивно важливим фактором, що впливає на виробництво сільськогосподарської продукції.

Оскільки Україна займає лідируючі позиції на світовому ринку зерна завдяки потенціалу вітчизняного агропромислового комплексу з виробництва високоякісного зерна. Однак, для цього необхідно подолати чимало проблем, одним з яких є оптимальне зберігання зерна на всіх етапах його проходження по ланцюгу поставок.

Зважаючи на значні обсяги виробництва та споживання зернових культур у Хмельницькій області, важливим напрямом оптимізації стану зернового ринку є вдосконалення системи логістики зерна. Так, в сучасних умовах експерти та вчені не розглядають доцільність суттєвого нарощення обсягів виробництва зерна, посиляючись на обмеження потужностей щодо зберігання, транспортування портової перевалки продукції. Тому, значні пропозиції щодо вдосконалення системи обігу зерна лежать в площині покращення логістичної структури.

Основні пропозиції, які були наведені, полягають у формуванні єдиного міжобласного балансу зерна, який за рахунок узгодження інформаційних потоків дозволить зменшити обсяги фізичного переміщення зерна, покращити стан обслуговування матеріального зернового потоку. Такі рекомендації схожі за своєю природою із банківськими операціями, відповідно до чого, більшість фінансових розрахунків між ними проходять у форматі інформаційних взаєморозрахунків.

Вагомою пропозицією щодо оптимізації стану зернового ринку з точки зору узгодження логістичних процесів є формування єдиного інтегрованого підходу до управління інформаційними, фінансовими та матеріальними потоками на ринку. Це дозволить узгоджувати інтереси і діяльність усіх суб'єктів ринку, забезпечувати розвиток виробничих потужностей, потужностей зі зберігання і перевезення зерна. Реалізація такого механізму дозволить не тільки оптимізувати рух потоків, але й досягнути загального здешевлення його вартості за рахунок уникнення зайвих операцій і втрат.

Інновації аграрного спрямування повинні бути адаптовані до тих чи інших ґрунтовокліматичних умов, враховувати рівень соціально-

економічного розвитку регіону, структуру галузей. Економічними і соціальними цілями політики розвитку агропродовольчої сфери даного регіону є:

- формування економічно ефективного конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва і харчової промисловості на основі використання інноваційних технологій;
- науково-технічна і науково-виробнича інтеграція виробничих підприємств агропродовольчої сфери, наукових установ і освітніх закладів;
- забезпечення зайнятості населення (особливо на селі), досягнення прийняттого рівня доходів робітників.

Недоліком інноваційної діяльності в сільському господарстві і зокрема на зерновому ринку є значна частка господарств населення в структурі виробництва продукції. Такі господарства характеризуються відсутністю значного інтересу до нововведень і доволі високим рівнем скептичного ставлення до них. Подолання проблем із попитом можливе лише за рахунок проведення масштабних маркетингових досліджень та виявлення реальних потреб ринку в інноваційній продукції. Проте, такі заходи вимагають високого професіоналізму, вони є досить трудомісткими і, окрім усього іншого, не гарантують успіху, а лише формують можливі варіанти розвитку подій у сукупності ймовірностей. Інвестиційна проблема в сільському господарстві все ще залишається актуальною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Джерела

1. Закон України «Про зерно та ринок зерна в Україні» від 04.07.2002 №37-IV // zakon.rada.gov.ua.
2. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 року // Відом. Верхов. Ради України. - 2004. - № 49 Із наступ, змінами. - Ст. 527.
3. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 року № 40-IV(витяг) // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 40, ст. 266.
4. Державна служба статистики України – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Оксана В., Сергій Т., НАКАЗ “Про внесення змін до Програми розвитку агропромислового комплексу Хмельницької області на 2023-2027 роки”, ХОДА (ХОВА), 12.07.2023 № 182/2023-н.
6. Перелік елеваторів Хмельницької області – Режим доступу: https://apr.adm-km.gov.ua/uploads/files/Elevatoru_2.pdf.

2. Література

7. Бажура Д. О. "Оптимізація технологічних прийомів вирощування кукурудзи на зерно в умовах ПП «Колос-Лан» Піщанського району" Вінниця 2021 р. С. 49.
8. Григор'єва І. О. “Україна на світовому ринку зернової продукції” – Київ 2020 р. С. 100.
9. Гурний Р. І., "Функціонування і розвиток агропродовольчого ринку в умовах інституціональних змін", Тернопіль 2017 р. С. 106.
10. Дацко А. В. "НАПРЯМКИ ЗНИЖЕННЯ ТЕХНОГЕННОГО ВПЛИВУ ЗЕРНОПРИЙМАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЕЛЕВАТОРІВ", Хмельницький 2021 р. С. 73.

11. Економічні, екологічні та соціальні аспекти використання земельних ресурсів в Україні : [колективна монографія]. / за ред. д-ра екон. наук, професора, чл.-кор. НААН О. В. Ульяновченка; Харк. нац. аграр. ун-т. – Харків: Смугаста тип., 2015. – 320 с.

12. Зовнішня торгівля України: XXI століття [Текст] : монографія / А. А. Мазаракі, Т. М. Мельник, Н. О. Іксарова[та ін.] ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. – Київ : Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2016. – 600 с.

13. Зянько В. В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку. Монографія. – Вінниця: УНІВЕРСУМ – Вінниця, 2008. – 397 с.

14. Кузнецова І. О. Зерновий ринок України: історія створення та тенденції розвитку : Монографія. – Одеса : Поліграф, 2008. –198 с.

15. Куц Ю. І., «Україна на світовому ринку продовольства в кризових умовах» Київ 2022 р. С. 127.

16. Маслак О. М., Маслак Н. Г., Строченко Н. І., Куценко І. В. Організаційно-економічні аспекти розвитку зернового господарства Сумської області : монографія / О. М. Маслак, Н. Г. Маслак, Н. І. Строченко, І. В. Куценко Суми: видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2019. - 216 с.

17. Михайлова Л. І., Гуторов О. І., Турчіна С. Г., Шарко І. О. Інноваційний менеджмент : навч. посібник / Л. І. Михайлова, О. І. Гуторов, С. Г. Турчіна, І. О. Шарко. – Вид. 2-ге, доп. – Київ: Центр учбової літератури, 2015. – 234 с.

18. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. акад. НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. –К.: ДУ «ІЕПСР НАН України», 2012. – 72 с.

19. Нечипоренко О. М. “ВИРОБНИЧІ РЕСУРСИ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ” С. 95.

20. Організація і планування сільськогосподарського виробництва. Підручник для студентів економічних спеціальностей вищих аграрних закладів освіти III-IV рівнів акредитації. М. М. Ільчук, Л. Я. Зрібняк та ін. за ред. М. М. Ільчука, Л. Я. Зрібняка. К.: 2008. –

21. ПАВЛИК І. В., ТНЕУ:, “Організація і управління регіональним ринком зерна” Тернопіль 2017 р. С. 121.

22. Самуэльсон Пол Э. Экономика : [пер. с англ. : 16-е изд. : уч. пос.] / Самуэльсон Пол Э., Нордхаус Вильям Д. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2000. – 688 с.

23. Стратегічні напрями інституційного забезпечення розвитку аграрного сектору в Україні. – К.:НІСД, 2014. – 45 с.

24. Таврійський науковий вісник: Науковий журнал. Вип. 80 - Херсон: Грінь Д.С., 2012. - 440 с.

25. Федорчук О. М., Щаслива Г. П. “Організація та управління використанням матеріально-технічних ресурсів у сільському господарстві”: Монографія. Херсон 2013 р. С. 285.

3. Статті

26. Белко І. А., "СТАН РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ", Серія Економіка. Випуск 1(47).Т.2 2016 р. С. 344-350.

27. Величко О. М., "ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ", Електронний журнал «Ефективна економіка» № 3, 2013 р.

28. Верховцев А. А. Теоретический аспект развития рынка зерна. Научный альманах. 2018. №11-1 (49). С.32-35.

29. Вікторія Г., Світлана В. "РИНОК ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ" 2013 р. С. 34-35.

30. Зелінська О. М. “ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СВІТОВОГО РИНКУ ЗЕРНА” ЛНТУ: Луцьк – С. 47-54.

31. Зінчук Т. О., “Проблеми адаптації аграрного сектору економіки до умов Угоди про зону вільної торгівлі Україна-ЄС”, Економіка АПК, 2015, №5, С. 79-87.

32. КАРАСЬОВА Н. "Глобалізаційні детермінанти експортоорієнтованого розвитку аграрного сектора України", МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА. 2014 р. № 1 (20), С. 129-152.

33. Кириленко І. Г. Перспективи вітчизняного АПК в світлі прогнозів світового ринку продовольства / І. Г. Кириленко, В. В. Дем'янчук // Економіка АПК – 2015. – № 1. – С. 21 – 28.

34. Колодійчук В.А, “Концептуальна модель оптимізації логістичної системи у зернопродуктовому підкомплексі АПК України” Економіка АПК, 2016, №5 С.60-65.

35. Кузнецова І. О ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ДЕФІНІЦІЇ "ТЕХНОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ" с. 55-62.

36. Москаленко Ф. І. “НАУКОВІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЗЕРНОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ”, Таврійський науковий вісник № 75. С. 323-332.

37. Мошак О. В. “ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОЇ СФЕРИ” Серія Економіка. Випуск 2 (43), 2014 р. С. 53-57.

38. ПЕТРЕНКО О.П. “ІННОВАЦІЇ ЯК СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ЗЕРНОВИРОБНИХ ТА ЗЕРНОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ” - Одеський державний аграрний університет С. 18-21.

39. Сухоставець А. І., Соловей М. С. "СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ" - Серія «Економіка і менеджмент», випуск 1 (79), 2019 р. Суми С. 60-66.

40. ТКАЧЕНКО К. В. “ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДОВИХ ПОТЕНЦІАЛУ ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ” - Економіка та управління АПК, №1’2014 С. 48-53.

41. Шевченко Е. В., Олійник Т. І. – “ВПЛИВ РЕСУРСОЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА СТАЛІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА”, - Випуск 2. 2013. С. 1-4.

4. Довідкова література

42. Зерно // Словник української мови : в 11 т. — Київ : Наукова думка, 1970—1980.

5. Інтернет-джерела

43. Аграрний сектор економіки: підсумки 2022 та прогноз на 2023 рік. [Електронний ресурс]. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ahraryny-sektor-ekonomiky-pidsumky-2022-ta-prohnoz-na-2023-rik>.

44. Агропромисловий комплекс України “Роль агропромислового комплексу (АПК) в національній економіці, його структура та форми організації”. [Електронний ресурс]. URL: https://pidru4niki.com/1974041038608/rps/agropromisloviy_kompleks_ukrayini.

45. В Україні намолочено майже 51 млн тонн зерна. [Електронний ресурс]. URL: <https://minagro.gov.ua/news/v-ukrayini-namolocheno-majzhe-51-mln-tonn-z...>

46. Дашборд щодо експорту України - Дія. Бізнес. Експорт. [Електронний ресурс]. URL: https://export.gov.ua/722-Dashbord_eksportu_ukraini.

47. Експорт з України під час війни: як змінилась структура постачань української продукції за кордон. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/24/692959/>.

48. За 2021 рік Україна збільшила зовнішньоторговельний обіг с/г продукції та продовольчих товарів, – Роман Лещенко. [Електронний ресурс]. URL: <https://minagro.gov.ua/news/za-2021-rik-ukrayina-zbilshila->

zovnishnotorgovelnij-obig-sg-produkciyi-ta-prodovolchih-tovariv-roman-leshchenko.

49. Зернове господарство України. [Електронний ресурс]. URL: <https://ukrreferat.com/chapters/proba/zernove-gospodarstvo-ukraini-kursova.html>.

50. Зерновий коридор: 15,9 млн тонн агропродукції виїхало з України. [Електронний ресурс]. URL: <https://minagro.gov.ua/news/zernovij-koridor-159-mln-tonn-agroprodukcij...>

51. ЗЕРНОВІ КУЛЬТУРИ – ОСНОВНІ ВИДИ, ПОПУЛЯРНІ СОРТИ ТА УМОВИ ВИРОЩУВАННЯ. [Електронний ресурс]. URL: <https://agrosepmash.ua/uk/zernovi-kulturi-osnovni-vidi-populyarni-sorti-ta-umovi-viroshhuvannya/>.

52. Місце агропромислового комплексу у суспільному виробництві. [Електронний ресурс]. URL: <https://naurok.com.ua/misce-agropromislovogo-kompleksu-u-suspilnomu-virobnictvi-108359.html>.

53. Названі ТОП-10 імпортерів українського зерна у 2022. [Електронний ресурс]. URL: <https://latifundist.com/novosti/60980-nazvani-top-10-importeriv-ukrayinskogo-zerna-u-2022>.

54. Названо ТОП-10 найбільших імпортерів українського зерна за минулий рік. [Електронний ресурс]. URL: <https://latifundist.com/novosti/58224-nazvano-top-10-najbilshih-importeriv-ukrayinskogo-zerna-za-minulij-rik>.

55. Наповнюють бюджет і годують. [Електронний ресурс]. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/napovnyuyut-byudzhet-i-goduyut/>.

56. Наше бачення майбутнього експорту зерна. UkrAgroConsult. 2022. 19 серп. [Електронний ресурс]. URL: <https://ukragroconsult.com/news/nashe-bachennya-majbutnogo-eksportu-zer...>

57. Обсяг торгівлі України з країнами Азії обвалився: експерт назвав цифри. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/novini-ekonomiki-obsyag-torgivli-ukrajini-z-krajnami-aziji-obvalivsya-ekspert-nazvav-cifri-12198750.html>.

58. Олександр М. "Розвиток зернової логістики в Україні" 2016 р. [Електронний ресурс]. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/7937-rozvytok-zernovoi-lohistryky-v-ukraini.html>.

59. РЕКОРДНІ ПРИБУТКИ УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВ... А ЯК ВИЖИВАЮТЬ АГРАРІЇ. [Електронний ресурс]. URL: <https://hospodar.ua/post/771->.

60. Тарас Висоцький: Окупанти крадуть в українських аграріїв зернові, олію, овочі та сільгосптехніку. [Електронний ресурс]. URL: <https://minagro.gov.ua/news/visockij-okupanti-kradut-v-ukrayinskih-agrariyiv-zernovi-oliyu-ovochi-ta-silgosp tehniku>.

61. Трофімцева О. (2019). Україна-2020: глобальні виклики, європейський вектор та розумна аграрна політика. AgroPortal. [Електронний ресурс]. URL: <https://agroportal.ua/blogs/ukraina2020-globalnye-vyzovy-evropeiskii-vektor-i-razumnaya-agrarnaya-politika>.

62. У 2022 році Румунія вперше стала найбільшим імпортером українського зерна. [Електронний ресурс]. URL: <https://landlord.ua/news/u-2022-rotsi-rumuniia-vpershe-stala-naibilshym-importerom-ukrainskoho-zerna/>.

63. Україна за рік експортувала майже 49 мільйонів тонн зерна. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3730687-ukraina-za-rik-eksportovala-majze-49-miljoniv-tonn-zerna.html>.

64. Україна збільшила експорт зерна: хто купував найбільше. [Електронний ресурс]. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2023/07/03/108368278/>.

65. Україна торік експортувала агропродукції на понад \$23 мільярди. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3650437-ukraina-torik-eksportovala-agroprodukcii-na-ponad-23-milardi.html>.

66. Українцям розповіли про успіхи зернового експорту під час війни. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/ukrajincyam-rozpovili-pro-uspihi-zernovogo-eksportu-pid-chas-viyni-12162258.html>.

67. У Нацбанку озвучили прогноз врожаю зернових у 2023 році. [Електронний ресурс]. URL: <https://agropolit.com/news/24950-u-natsbanku-ozvuchili-prognoz-vrojaju-....>

68. Хімічний склад зерна різних культур. [Електронний ресурс]. URL: <https://studfile.net/preview/8206022/page:2/>.

69. Через повномасштабну війну посівні площі в Україні зменшились на 25 %. [Електронний ресурс]. URL: <https://agropolit.com/news/24947-cherez-povnomasshtabnu-viynu-posivni-p....>

70. Які країни скуповують українське зерно: статистика. [Електронний ресурс]. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/yaki-krajini-skupovuyut-ukrajinske-zerno-statistika-819586.html>.